

**НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ
„ВАСИЛ ЛЕВСКИ“**

КАТЕДРА „ВОДНИ СПОРТОВЕ“

НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВ КРЪСТЕВ

**СОЦИАЛНО-КУЛТУРНИ ПРОМЕНИ В ПЛУВНИТЕ
СПОРТОВЕ В БЪЛГАРИЯ ДО 1944 г.**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

София, 2026 г.

**НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ
„ВАСИЛ ЛЕВСКИ“**

КАТЕДРА „ВОДНИ СПОРТОВЕ“

НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВ КРЪСТЕВ

**СОЦИАЛНО-КУЛТУРНИ ПРОМЕНИ В ПЛУВНИТЕ
СПОРТОВЕ В БЪЛГАРИЯ ДО 1944 г.**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен
„ДОКТОР“ в професионално направление 7.6. Спорт,
докторска програма „Теория и методология на спортната наука“

Научен ръководител:

доц. Йордан Димитров Донев, доктор

Рецензенти:

проф. Лозан Александров Митев, доктор

проф. Ефрем Ефремов Каранфилов, доктор

София, 2026 г.

Дисертационният труд е обсъден и насрочен за публична защита на разширен научен колегиум на катедра „Водни спортове“ към факултет „Обществено здраве, здравни грижи и туризъм“ на Национална спортна академия „Васил Левски“, София, състоял се на 10.11.2025 г.

Трудът е в обем 205 страници, в т.ч. използвана библиография, която включва 408 източника и 4 приложения, и е онагледен с 11 таблици и 17 снимки.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 11 март 2026 г. от 14:00 ч. в зала А-3 на НСА „Васил Левски“ на заседание на специализираното научно жури. Материалите по защита на дисертационния труд са публикувани в сайта на НСА – www.nsa.bg.

ПРЕДГОВОР

След Освобождението от османското владичество в България след 1878 г. трудно и ентусиазирано в неблагоприятни политически условия – външни и вътрешни, се утвърждава новата българска държавност. Бързо става очевидна нуждата от военно-приложно телесно възпитание в училищата. До Първата световна война нагласите в обществото са отношението към телесното възпитание да се свързва основно с военната подготовка, което се оказва важно за обучението по гимнастика в училищата и в прохождащите обществени спортни организации.

След Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война телесното възпитание и спортът разширяват влиянието си в обществото и въздействат силно върху развитието на телесната култура и гражданското възпитание на младежта. Така за около четвърт век се осъществява сериозен напредък в повечето области на телесното възпитание и в спорта като направления от телесната култура, което започва да ги утвърждава като част от културата и живота на българите.

Процесът на развитие на телесното възпитание и на спорта резонно обхваща и плуването, както и плувните спортове (след 1931 г.), които са по-специални (практикуват се в непривична за човека среда и са животоспасяващи). До политическите промени през 1944 г. с развитието и налагането на плуването се занимават три значими обществено-патриотични и спортни организации – Съюзът на българските гимнастически дружества „Юнак“, културно-просветното сдружение Български народен морски сговор и Българската национална спортна федерация.

Този труд прави опит за принос по изясняване и анализ на все още неизследвани, но значими събития, процеси и тенденции в развитието на плуването и на плувните спортове (след 1931 г.) в периода до 1944 г. Нагласата в началото на изследователската работа беше да се определят обхватът и същността на дейностите на СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ, като се установят важни факти и процеси в историята на плуването. И след оформяне на историческия наратив да се изяснят влиянието, връзките, свойствата и промените, свързани с навлизането и развитието на плуването и плувните спортове в България до средата на 40-те години на XX век, оказали въздействие върху българското общество в контекста на разбирането на сложната социална природа на спорта като културно явление.

Съкращения

Български народен морски сговор	БНМС
Българска национална спортна федерация	БНСФ
Българска национална морска спортна федерация	БНМСФ
Български олимпийски комитет	БОК
Български плувен съюз	БПС
Българска федерация по водна топка	БФВТ
Българска федерация по плувни спортове	БФПС
Висш институт за физическа култура	ВИФ
Държавен архив	ДА
Държавно висше училище по телесно възпитание	ДВУТВ
Комитет по воден спорт (към СОСО)	КВС
Международна олимпийска академия	МОА
Международен олимпийски комитет	МОК
Международна федерация по плувни спортове за аматьори	ФИНА/FINA
Министерство на народното просвещение	МНП
Министерство на вътрешните работи и народното здраве	МВРHZ
Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройство	МОСПБ
Национална олимпийска академия	НОА
Национална спортна академия	НСА
Софийска окръжна спортна област	СОСО
Студентско академично спортно дружество към СУ	САСД
Съюз на българските гимнастически дружества „Юнак“	СБГД „Юнак“
Централен държавен архив	ЦДА

ПЪРВА ГЛАВА

„ОБЩИ ИЗЛОЖЕНИЯ“

1.1. Постановка на проблема

Плуването и плувните спортове (заедно с подводните), са единствените, които се практикуват и провеждат в несвойствена среда за човека – водната. Плуването като дейност има значения, които условно могат да бъдат разглеждани в пет насоки, обобщени в учебника „Плуване“ от Ив. Попов, Н. Изов и Ст. Андонов (София 2018).

Социалното значение на плуването е сред най-важните, защото способностите да се плува са животоспасяващи – става дума за предпазване на самия плувец и спасяване от удавяне на хора в нужда. Други аспекти на социалното значение са полезното използване на свободното време и престижната функция на плуването – всеки успех в този популярен спорт оказва силно въздействие върху обществото.

Оздравителното значение също е с голяма социална стойност, но по принцип се разглежда отделно. В началото на миналия век (1901 год.) Даниел Бланшу – швейцарски учител и важна фигура в СБГД „Юнак“, пише за плуването в „Пълно ръководство по гимнастика“: *„Няма, може би, друго упражнение, което да е толкова полезно“*.

Приложното значение има три аспекта. Професионално-приложният се проявява при професии, чието практикуване изисква добри плувни умения (спасители, моряци, рибари, водолази и др.); спортно-приложният характер е налице при плувните спортове, но и триатлон, акватлон, модерен петобой и др.; военно-приложният аспект е налице, когато плуването е в подготовката на военнослужещите.

Възпитателното значение включва хармоничното развитие при заниманията по плуване, при което се формират ценни естетически, нравствени, трудови, интелектуални и волеви качества, както и хигиенни навици.

Спортното значение се обуславя от огромния авторитет на плуването по целия свят. Плувните спортове под егидата на WORLD AQUATICS (до 2023 г. FINA) са на второ място по брой дисциплини (и съответно комплекти медали), включени в програмата на Летните олимпийски игри в Париж 2024 – общо 47 след WORLD ATHLETICS (48). Плуването и леката атлетика традиционно са двата стълба в програмата на олимпийските игри и провеждането им почти не се застъпва.

Погледнато през призмата на различните си значения умението да се плува е важна част от общочовешката култура. Затова заема специално място в телесната култура и е сред най-влиятелните средства в осъществяване на телесното възпитание и изграждането на хармонична човешка личност.

В наши дни тенденциите в развитието на съвременния спорт са негативни. Свидетели сме на значими промени в социално-културната му природа, формирана в Европа през миналия век. Професионалният медийно-рекламен спорт все повече се отклонява от моралните устои и принципи, на базата на които се е превърнал в обществен феномен, за сметка на комерсиализацията на почти всички равнища – това е процес, започнал преди век и днес вероятно е неговата кулминация с неясни финални последици.

В отношението на консумативното общество към спорта се наблюдават сериозни деформации. На изпитание са поставени установените при формирането на спорта хуманни и социално-културни функции на двигателната активност, както и на ролята му на важен елемент от образованието и възпитанието. Паралелно с това от масовите медии (все по-активно от социалните) се налагат модели на поведение, най-често от популярни личности и субекти, които променят педагогическата и морална същност на спорта в посока на превръщането му в силно оборотен пазарен продукт. Тези процеси трудно могат да бъдат контролирани, налице е все по-отчетлив комерсиален модел на поведение и мислене на управленците в спортните организации.

Същевременно опитите за реформи от държавните институции за по-всеобхватно, целенасочено и по-резултатно телесно възпитание са слабо ефективни. Един от възможните пътища за противопоставяне на тези тенденции в спорта и телесното възпитание е поне частичното им завръщане към корените и изначално формираните морални принципи, пречупени през сегашните реалии.

Важно средство в това отношение се явява достигането в пълнота и изучаването на миналия опит, като това се прави чрез аналитичен и критичен поглед към заобикалящата ни действителност. И дефинирането след информирани дискусии на подходи за резултатни действия за постигане на положителни въздействия в идейно отношение върху днешния комерсиален спорт като национално и глобално обществено явление и социален феномен. Настоящият труд е важен, защото опитва да представи цялостно за първи път в научните среди дейността на трите на обще-

ствени организации – СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ, за развиването на плуването и плувните спортове до 1944 г.

В България продължава да има необходимост от задълбочено теоретично и концептуално познание, за да се изгради пълноценно разбиране за същността и мисията на спорта като социално явление. Подобни проучвания спомагат за изясняване на социално-културните промени и процеси, които настъпват с развитието и налагането на всеки спорт, особено в първите няколко десетилетия след Освобождението. В общата картина на този процес значимо е мястото на плуването и плувните спортове.

Разцветът на индустриалното общество в Европа, влиянието на новите философски и педагогически идеи, изграждането на националните системи за образование и развитието на военното дело, са основните фактори за създаването на палитра от системи за телесно възпитание в различните страни. В България тези фактори след Освобождението отсъстват и се налага телесното възпитание и спортът да се развиват ускорено на базата на привнесен европейски културен опит. За изясняването на този процес е необходимо да разберем основните елементи на спорта и да си обясним интегрирането им съобразно универсалните му социални функции в специфичните условия на българското общество. Културното развитие на спорта като ново социално явление в България започва от края на XIX в. с дейността на швейцарските учители по гимнастика. Пристигането на преподавателите през 1894 г. е по покана на Министерството на просвещението.

Работата им из цялата страна във всички области на телесната култура води до създаване на модерна програма по телесно възпитание в училищата, която преобладаващо включва елементи от германската, швейцарската и чешката системи. Процесът в търсенето на собствен път в областта на телесното възпитание е съобразен с най-важните отлики на българския народностен характер и нрави, за установяването на които част от швейцарските учители провеждат специални проучвания. Така в сериозна степен е изпълнено предизвикателството за адаптиране на чуждите системи за телесно възпитание към условията и реалностите у нас. Швейцарците също участват активно в сформирането на гимнастически дружества из страната. През 1898 г. в София 23 дружества създават Съюза на българските гимнастически дружества „Юнак“.

Спортът в индустриалното общество се изгражда като социално явление в Англия в началото на XIX век, институционализирайки се бързо със собствена органи-

зация и дейности, което го прави част от културата на средната класа. Мощното социално явление всъщност е аматьорският спорт, който по-късно става основа на модерното олимпийско движение. Наред с това в края на XIX се появява и негова разновидност – комерсиалният спорт, който утвърждава зрелищното начало и част от социалните му функции са стереотипи за поведение на масите, чрез които се превръща в набиращо сила икономическо явление. Така английският спортно-културен модел получава две измерения, които го превръщат в средство за културно влияние след младите хора по целия свят – чрез коледжите (аматьорски спорт с неговите правила, феърплей и джентълменство) и спортните клубове (комерсиален спорт, прераснал в професионален).

На фона на националните системи за телесно възпитание в Европа и нарастващото влияние на английския модел основно в останалата част на света и в колонията на империята, в България не е случайно, че именно юнаците чрез своите гимнастически дружества в крайречните и крайморските градове са първите, които в началото на XX век започват да провеждат организирани занимания по плуване. И преди това има подобни опити, но само по военно-приложно плуване в Русе на моряци от Дунавската флотилия и в Морската част във Варна. След 1920 г. плуването започва да се развива организирано на национално равнище от Българския народен морски сговор, а от 1931 г. вече печели нови обществени територии като спортно плуване и другите плувни спортове чрез действията на БНМС и Българската национална спортна федерация. Действията на трите организации и ролята на държавата установяват промените на социално-културните характеристики в етапите на развитие на плуването до 1944 г.

Изследването на сложните взаимодействия, които променят социално-културните функции на плуването в процеса по навлизането и разширяването на обхвата им в България, е в основата на тази труд. Изясняването на историографската картина, заедно с натрупването на познания за конкретни политики, резултати и факти от дейността на трите организации и на държавата по отношение на налагането на плуването, спомагат при установяването в българското общество на нови за страната социално-културни практики и до промени на характеристиките на плуването и плувните спортове като обществено явление до 1944 г.

1.2. Анализ на исторически източници и литературни изследвания

1.2.1. Изследвания по темата

1.2.1.1. Социално-културни функции на физическото възпитание и спорта

Физическото упражнение, замислено и приложено по определен начин, може да допринесе за изковаването на характери, да заздравя колектива и при демократичното общество да служи за свързка между различните класи на обществото. То се изпълзва тогава от своите тесни физиологични граници, установява се в центъра на педагогиката и като се допира, от една страна, до психиката, а, от друга, до изкуството, става основен фактор за общ напредък („Духовното наследство на Пиер дьо Кубертен“, София 1982 г.). Така френският педагог, историк и журналист Пиер дьо Кубертен (1863–1937), който е вдъхновител, идеолог и основател на модерния олимпизъм и на съвременните олимпийски игри, формулира в едно от своите Олимпийски писма от 1918 г. част от основните социално-културни характеристики на физическото възпитание и спорта като обществени явления: мощни средства за хармонично развитие на личността, фактори за сплотяване на обществото и за неговото развитие.

Обзорът на литературните изследвания на една от основните теми в теорията на спорта, каквато е социалното значение на спорта, включва преглед на най-важните трудове на знакови световни учени, работили в различни периоди и държави: Хайнрих Рисе, Карл Дийм, Петер Макинтош, Жерар Майно, Бернар Жийе, Робърт Х. Бойл, Николай Пономарьов, Норберт Елиас, Ерик Дънинг и Джей Кокли. Най-голямо внимание е обърнато на изведените и изследвани от тях социално-културни функции на спорта.

В българската наука класическото определение за „спорт“ е на Цветан Желязков: *Многостранно обществено явление, характеризиращо се като двигателна човешка дейност, насочена към физическо съвършенство, спортно-техническо майсторство и високи постижения в избрания вид спорт* („Терминологичен речник за физическа култура и спорт“, София 1983 г.). Желязков приема, че съществуват два подхода, за да бъде разбрана същността на спорта и на социалните му функции. При системно-интегративния подход спортът има най-общи черти и функции като многостранно обществено явление, което се характеризира със специализирана система от средства, способности и форми на двигателната активност за укрепване на здравето, подобряване на физическата годност и хармоничното развитие и изява на човека. Другият подход за изясняване същността на спорта в съвременното общество е системно-

функционалният. Най-общо задачата му е да разкрие деятелната същност на спорта като специфична двигателна дейност – игрова и състезателна. Като същевременно спортът е свързан с други подструктури на социалната система като здравеопазване, почивно дело, наука, култура, образование, екология, търговия и услуги и др.

Тези констатации изясняват защо установените социално-културни функции от различните автори са многообразна палитра от характеристики и смисли, които се проявяват в проучванията на периоди, държави и общества със своите специфики, системи за телесно възпитание, исторически реалности и нужди на социалните слоеве и на отделния човек в зависимост и от гледната точка на изследователя.

Темата за социалната същност на спорта разработват също така Лозан Митев и Даниела Дашева, според която спортът е: *Всички форми на двигателна активност, които чрез организирано или неорганизирано участие целят изразяване или подобряване на физическата и психическата годност, формиране на социални връзки или постигане на резултати в състезания на всички равнища.* („Теория и методика на спортната подготовка“, София 2001). Докато според Митев спортът е: *Свободно избрана дейност, свързана с двигателни действия (упражнения, игри, телесни движения, танци и др.), които поставят личността в условия на изпитание и борба и се извършва в условията на надпревара/състезание с други, с природни условия и със себе си.* („История на телесната култура в България“, София 2005).

В процеса по установяването на социално-културните функции в системата на спорта като обществено явление от различните автори резултатите при обобщението им представляват многообразна палитра от характеристики, като влиянието и въздействието е двупосочно – от обществените нужди към спорта и обратно. Различните свойства се проявяват в проучванията на отделни периоди, държави и общества със своите специфики и национални системи за телесно възпитание, исторически реалности и разнообразни нужди както на социалните слоеве така и на отделния човек.

1.2.1.2. Плуването и плувните спортове в България до 1944 г.

Най-ранните години на плуването и плувния спорт в България са тема на малко специализирани изследвания. Преобладават кратките публикации – в учебници по плуване, по история на физическата култура и в сборници от общ характер. Рядко се разглеждат важните аспекти на социално-културната и просветна основа в осъще-

ствяването на телесното възпитание. Разгледани са трудове на Миролуб Кутинчев, Васил Цонков и Наталия Петрова, Христофор Панайотов (научно-популярният алманах „Бистрите сини коридори“, София 1982 г.), Панчо Балов, Марко Дамянов, Райна Бърдарева, Иван Попов, Иван Цанов, Иван Алексиев, Николай Изов и Йордан Донеv.

Сбитата форма на повечето от трудовете предполага малко количество представени емпирични факти, които са недостатъчни за извършване на пълноценен анализ по изясняването на историографската картина около началото и развитието на плуването до 1944 г. Прибавяйки задължителната за всички сфери на българското общество идеологизация до 1989 г. (със слаб акцент върху нея в проучванията с изключение на трудовете на В. Цонков и П. Балов) става ясно защо дейността на разформированите след 1944 г. културно-патриотични организации СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ не са пълноценно изследвани в дълбочина. Изключение правят проучванията на Иван Попов, Иван Цанов (дейността на БНМС и БНСФ), Николай Изов (дейността на „Юнак“ и началото на академичното обучение по воден спорт в ДВУТВ), Йордан Донеv (най-ранната история на водната топка) и Иван Алексиев.

1.2.2. Исторически източници

В работата по дисертацията е използвана историческа информация от два вида първични източници – документи и видеозаписи. Проучени са масивите с документи - заповеди, писма, становища, брошури, покани, дипляни, разпореждания и снимки в Централен държавен архив – София и Държавен архив – Бургас, от дейността на трите организации, които развиват плуването и плувните спортове у нас до 1944 г. – СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ. Запазените първични исторически източници, особено в историческите архиви, са непълни и фрагментарни. В този труд са включени 37 архивни документа, от които 24 неизвестни досега, както и историческа информация от два документални филма и един кинопреглед от архива на Българска национална филмотека.

Изследвани са също така спомените на Йосиф Буреш от Историческия архив на Национална спортна академия „Васил Левски“; два непубликувани документа от архива на Асоциация на българските плувци - Отчет за Балканиадата по плуване и скокове през 1931 г., предоставен от Борислав Георгиев и неиздадената ръкописна книга с рекордите по плуване на България в периода 1931–1960 г., водена от Иван Кръстев.

В проучването са използвани като източници на исторически сведения 191 публика-ции в списанията „Здраве и сила“ (1899–1944) и „Главатар“ (1924-1943), издания на СБГД „Юнак“, списанията „Морски сговор“ (1924–1944) и „Морска библиотека“ (1921–1926, 1931) – издания на Български народен морски сговор, в. Спорт“ (1923-1944) – водещият спортен вестник в страната, който в отделни периоди е смятан за неофициален орган на БНСФ. Както и на други печатни издания – „Варненски новини“, „Свободен глас“, сп. „Морска мисъл“ и сп. „Плуване & Водна топка“.

1.3. Хипотеза на изследването

В наличните проучвания относно развитието на плуването и на плувните спортове до 1944 г. съществува значителен фактологически дефицит. Наличието на бели петна от историческото минало не дава възможност обективно да се изясни социално-културната същност на плуването през периода. По тази причина има нужда от научно изследване, основано на подробно фактологично проучване за извършване на историографско описание на процесите и съответно на оценка и анализ на социално-културните функции на плуването и промените, които предизвикват системите на плуването и плувните спортове в качеството им на социално явление в българското общество до 1944 г.

Фактологическият дефицит и непълноценното изследване на развитието на плуването и плувните спортове в страната през периода 1878–1944 г. подпомагат формирането на следната хипотеза:

В изследвания период системата на плуването чрез своите социално-културни функции установява многостранно и благотворно влияние върху българското общество. Навлизането на плуването в страната от началото на XX век започва при отсъствие на традиции, дистанцирано отношение на населението към плувното умение, липса на специалисти и материална база (басейни). За по-малко от половин век до 1944 г. плуването като специфично занимание и спорт (както и плувните спортове след 1931 г.) разширява бързо значението си и навлиза в бита на българина с различни по характер дейности, които оказват положително въздействие върху културата на обществото. Налице е обосновано предположение, че повечето от тези дейности са част от широкия обхват на политиките на организациите, които развиват плуването и плувните спортове в България до 1944 г.

1.4. Цел и задачи на изследователската работа

Целта на този труд е да установи промените в българското общество, които настъпват от развитието на обхвата и влиянието на социално-културните функции на системата на плуването и плувните спортове в България до 1944 г. в контекста на значимостта на плуването в общата социално-културна действителност в спорта в страната и съобразно поставените в хипотезата проблеми и въпроси.

Задача 1. Преглед и анализ на литературните изследвания в две направления – социално-културни функции на физическото възпитание и спорта; развитие на плуването и плувните спортове в България до 1944 г.

Задача 2. Събиране на достатъчно количество емпирични данни заради необходимостта да бъде направен обстоен преглед на историческите факти, събития и процеси в развитието на плуването и на плувните спортове. Оформяне на по-обективна характеристика и оценка на дейността на Съюза „Юнак“, БНМС и БНСФ и изясняване на сътрудничеството между тях, също и с държавната и общинска власт, и с други организации, имащи отношение към развитието на плуването.

Задача 3. Обективизиране на историческите процеси на културно, идейно и организационно въздействие на „Юнак“, БНМС и БНСФ върху развитието на плуването и по-точно върху обучението по плуване, организираното плуване, строежа на басейни, спортното плуване, водното спасяване, водната топка и скоковете.

Задача 4. Разкриване и дефиниране на приносите и последиците от дейността на трите организации и държавните институции, намерили отражение в разширението на обхвата и влиянието на социално-културните функции на системите на плуването и плувните спортове и предизвикали значими културни промени в българското общество.

1.5. Обект и предмет на изследване

Обект на изследването са дейностите на организациите Съюз на българските гимнастически дружества „Юнак“, Български народен морски сговор и Българска национална спортна федерация, също така на държавата, МНП и младежката организация „Бранник“, по отношение на развитието на спорта в страната.

Предмет на изследването е спектърът от различни по характер широк кръг от

дейности на същите организации в развитието на плуването. Дейностите са: популяризиране на плуването; създаване на книжнина; обучение по плуване; организирано развитие на плуването; провеждане на курсове за специалисти; поява и развитие на спортното плуване и плувните спортове; строеж на басейни; организационни промени; международна дейност. Тези дейности разширяват влиянието на социалната система на плуването и плувните спортове върху българското общество и култура.

1.6. Организация и методика на изследователската работа

Изследването е проведено в три етапа.

Първи етап. Систематизиране на литературните източници и обогатяване на емпиричните факти.

– Интернет проучване на дигитализирани периодични издания и наличието на публикации в тях, свързани с развитието на плуването и с дейността на СБГД „Юнак“, БНМС и БНМС за неговото развитие в периода 1898–1944 г. Обхванати бяха източниците от дигиталните архиви на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна (сп. „Морски сговор“, сп. „Морска библиотека“, сп. „Морска мисъл“, в. „Варненски новини“, в. „Свободен глас“) и платформата „Спортна библиотека“ (броеве на в. „Спорт“).

– Проучване в исторически архиви и библиотеки в страната: Централен държавен архив

– София, Държавен архив – Бургас, Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, Столична библиотека, Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, Регионална библиотека „Пейо Яворов“ – Бургас, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Исторически архив на НСА, Библиотека на НСА и Архив на Музей на историята на физическата култура и спорта. Въз основа на изследванията в тези институции бе събран голям обем от информация и емпирични данни, даващи възможност за извършване на пълноценно проучване на дейността на СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ по развитието на плуването и плувните спортове в изследвания период.

Втори етап. Обработка на получената информация чрез верификация и анализ на данни, реконструкция на събития и формиране на времева картина на процесите в плуването и плувните спортове, въз основа на които се изгради изследователска теза. Изведени бяха основни социално-културни функции на плуването като социална система и обществено явление и формулирани показатели за анализ.

Трети етап. Разработване на дисертационния труд, извършване на ретроспективния и сравнителния анализ, формиране на историческия наратив, експертна оценка. Подготвяне на четири публикации, свързани тематично с изследването, намерили място в реферирани издания.

Сравнително дългият проучен период и сложността на изследването създаде необходимостта от използване на следния комплекс от методи:

1. Проучване на литературни източници.
2. Събиране, анализ и верификация на данни от откритите първични исторически източници – архивни документи, спомени и видеоматериали и вторичните източници – публикации в медиите.
3. Сравнителен анализ.
4. Ретроспективен анализ и реконструкция на исторически събития.
5. Анкета (с дългогодишния генерален секретар на БФ плувни спортове Стефан Златаров относно издирване на архиви в края на 70-те години на миналия век).
6. Експертна оценка
7. Стилистична обработка

В хода на изследователската работа възникнаха следните проблеми:

– Достъпност на съхранения материал от периодиката: Част от годишните течения на в. „Спорт“ (1923–1944) в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ в София са недостъпни за използване поради значително нарушаване на физическата им цялост. Дигитализацията им продължава и все още не е завършена, а използваната техника за преглеждане на наличните фотоленти, много от които разкъсани и на практика неизползваеми, е изключително остаряла и работата с нея е силно затруднена. Това наложи продължителна проучвателна работа в Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив, в Музея на спорта в София, където теченията на в. „Спорт“ са в по-добро състояние, както и в платформата „Спортна библиотека“.

– Отразяване на историческия, политическия, социалния и спортно-културния контекст: В сложно историческо изследване като настоящето се налага обективно и критично отношение към факти и лица. По тази причина има необходимост анализът и оценката на действията и техните мотиви да бъдат съобразени със събитията, духа и обществените реалности в България и в българския спорт през проучвания период.

1.7. Методологични основи на концепцията за изследване на социално-културните функции на телесното възпитание и спорта

Социално-културните функции на спорта са проучвани от много чуждестранни и български изследователи, които са установили различни и много на брой характеристики в зависимост от миогледа и философските си възгледи, както и от периодите и обществата, които са обект на изследванията. *В основата на спорта като обществено явление е неразривната му връзка с културното, образователното, социалното и здравно развитие, което затруднява еднозначното му дефиниране като социален феномен*, смята Цветан Желязков („Основи на спортната тренировка“, София 2020).

В настоящия труд на база на обособените в спортната наука направления на телесната култура (телесно възпитание, спорт, хигиена, гражданско начало и обществено начало), както и въз основа на най-значимите социално-културни функции на спорта в България и съобразно спецификата на историческия контекст в изследвания период в страната, бяха дефинирани релевантните области на най-разпространените влияния на социалната система на плуването върху българското общество. Събраното количество емпирични данни даде възможност да бъдат формулирани показатели за анализ на социално-културните характеристики на плуването и плувните спортове.

В хода на изследването наличието на показатели за анализ сред дейностите на организациите, които развиват плуването и плувните спортове, установява съответните социално-културни функции. С увеличаване на броя на институционализираните структури, чиято активност, управленски решения и дейности оказват влияние върху системата на плуването, се разширява обхватът на характеристиките, с което се променя и въздействието им върху българското общество и култура.

Таблица № 1. Социално-културни функции на плуването в България до 1944 г.

Функции	Показатели за анализ
Здраве и хигиена	Физически/рекреационни занимания във водна среда Демонстрации по плуване
Образование и възпитание	Издаване на методическа литература Курсове за специалисти Обучение по плуване
Популяризация и пропаганда	Издаване на периодика Разпространение на дипляни, брошури, плакати Провеждане на беседи и лекции
Спортно-състезателна функция	Провеждане на състезания Формиране на стандартизирани правила Издаване на състезателни правилници
Военно-приложна функция	Обучение по военно-приложно плуване Състезания по военно-приложно плуване Водно спасяване
Социална достъпност	Нормативна база за строеж на басейни Строеж на басейни Строеж на бани Летни морски и речни лагери за ученици

1.8. Периодизация на плуването в България 1878 – 1944 г.

Изследването на исторически събития и явления налага, когато е възможно, те да бъдат разглеждани в тяхната последователност и събраните материали и факти да се поднасят в обособени части. Това са съответните отрязъци от време – периоди, етапи и епохи. Въвеждането на периоди се прави с цел да разграничи историческото време.

***Период:** Отрязъци от време, в които процесите и явленията, свързани с развитието на телесното възпитание и спорта, имат относителна еднородност и взаимнообвързаност, цялостност и завършеност,* смята Райна Бърдарева („Спортът в България – поява и развитие 1878-1918“. София 1993).

При повечето изследвания за историята на телесната култура (физическата култура) у нас най-честата периодизация е 1878–1918 и 1919–1944. Понякога в проучванията на отделни спортове се наблюдава различна периодизация с основен критерий спецификите на проучваните исторически процеси.

Всички автори смятат, че с построяването на басейн „Диана“ в София и с провеждането на Балканиадата през 1931 г. започва да се развива спортното плуване. Единствената специализирана периодизация (1878 – 1922 и 1923 – 1944) на плуването е дело на Иван Цанов. Според него началото на спортното плуване е през 1923 г.,

когато БНМС е учреден официално и започва действия да го развива на национално равнище.

Извършеното от БНМС до 1930 г. носи част от характеристиките на спортното плуване, развива го организирано на много места в страната, провеждат се състезания в открити водни площи, които обаче нямат стандартизирани правила, липсват квалифицирани съдии, не се водят рекорди. В настоящото изследване в годините между 1923 и 1930 е обособен период на организирано плуване и е приета следната периодизация:

Таблица № 2. *Периодизация на плуването в Царство България до 1944 г.*

Предистория на организираното плуване	1878 – 1922 г.
Период на организирано плуване	1923 – 1930 г.
Период на спортно плуване и плувни спортове	1931 – 1944 г.

1.9. Ограничения на изследването

Поради огромния обем на периодика в проучвания период, изследването на източниците от печата бе ограничено до официалните издания на СБГД „Юнак“ – „Здраве и сила“ и „Главатар“, на БНМС – „Морска библиотека“ и „Морски сговор“ и най-авторитетното издание в сферата на спорта в Царство България в. „Спорт“. По отделни въпроси са правени допълнителни проучвания в регионални периодични издания.

ВТОРА ГЛАВА

„НАВЛИЗАНЕ НА ПЛУВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО И ПРОМЕНИТЕ ДО 1930 Г.“

2.1. Зараждане на плувния спорт

2.1.1. Начало на плувния спорт в Англия

Началото на плувния спорт в Англия е не само хроника на спортни постижения, но и период на сериозни социално-културни промени. През Викторианската епоха от 30-те години до края на XIX век ускорено се развива физическата култура докато страната преживява значими социални трансформации — индустриализация, урбанизация, възход на гражданското общество и разрастване на средната класа. Започва строежът на частни и обществени басейни и бани, които стават място за социални събития, развлечение и физически занимания.

В този контекст плуването от умение със здравни и хигиенни ползи и средство за оцеляване във водна среда започва се развива като състезателен спорт. През 1846 г. в британската столица вече функционират поне десет закрити плувни басейна с трамплини за скокове, а към 1870 г. плувните бани в Лондон вече са 26. В началото на този процес басейните са достъпни основно за хора от средната класа, които ги ползват за усъвършенстване на плувните си умения, но са привлекателни и със социалните си функции като закаляване, подобряване на здравето и развлечение.

В периода 1868–1879 върви процесът по навлизане на плуването в британската армия, който започва с приетите от парламента регулации за дейността и подготовката на войниците, в които обучението по плуване навлиза във всички родове войски. В организационно отношение на 7 януари 1869 г. т. нар. „Плувен конгрес“ клубове от Лондон основават Associated Metropolitan Swimming Clubs (AMSC), която утвърждава първите официални правила за състезания по плуване. Междувременно организацията претърпява още няколко сливания, за да приеме на 21 юни 1886 г. името Amateur Swimming Association (ASA) с 96 клуба. През 1888 г. ASA провежда първия шампионат по водна топка. Клубовете в ASA са 469 през 1900 г., 1073 през 1908 г. и 1423 през 1914 г.

2.1.2. Социално-културни функции на плуването в Западна Европа през XIX в.

Плуването в Европа през XIX в. се развива чрез взаимно влияние между приложната му същност (военна и животоспасяваща), балнеологията и възникването на

организиращия спорт. Националният контекст в Англия, Германия и Франция е различен - възможностите за достъп до места за практикуване на плуване (открити водни площи и постепенното изграждане на басейни) и националните системи за телесно възпитание определят социално-културните функции на плуването във всяка страна.

В Англия акцентът е ранно изграждане на инфраструктура, морската култура и силно състезателно начало; в Германия преобладава гимнастическото развитие с образователно-национален акцент и на клубовете, съществува и стройна организация в развитието на спорта; във Франция дълго доминира медицинската и курортна традиция заедно с по-късното навлизане на спортното плуване. Националните специфики установяват различни социално-културни функции на плуването съобразно исторически контекст и обществените нужди в Англия, Германия и Франция.

По този начин еволюцията на плувния спорт се превръща в един от показателите за равнището на европейското културно развитие през XIX и началото на XX век.

2.1.3. Създаване на ФИНА през 1908 г.

Създаването на Международната федерация по плувни спортове (FINA) е на 19 юли 1908 г. в Лондон по време на олимпийските игри в британската столица е в отговор от нуждата от стандартизация и единство и представлява ключов момент в историята на международния плуven спорт и неговата организация. Учредяването става с участието на осем държави — Белгия, Дания, Швеция, Финландия, Унгария, Германия, Франция и Великобритания (чиято делегация включва представители на Англия, Шотландия, Уелс и Ирландия). Сред целите на ФИНА са: насърчаване и популяризиране на развитието на плувните спортове по света, изготвяне и прилагане на унифицирани международни правила за плуване, скокове във вода и водна топка, създаване на строга система за верификация и регистриране на световни рекорди, упражняване на контрол върху провеждането на плуването на олимпийски игри и на международни състезания.

2.2. Плуването в народния бит и традиции

2.2.1. Плуването в българските народни песни

Плуването присъства в народното творчество и се явява в народните песни, което би трябвало да означава, че е част от бита на българина. Специфично умение в

народното творчество най-често носи успех, победа, удовлетворение и слава, достигнати в различни ситуации и дори в състезание.

В народни песни от сборника „Български народни песни от Македония“ (1924 г.), събрани от Панчо Михайлов, сборника „Разигра се Черно море – 101 български народни песни за морето“ (2011 г.) на Анчо Калоянов и „Български народни песни“ на Братя Миладинови (1861 г.) има мотиви с плуване и дори с плувни състезания, все с участието на жени. Мъжкият героизъм доминира в песни със състезания, но там, където се появява плуване, по-често героите са жени. Женското участие е свързано с чудеса. Изявите на представителките на слабия пол в народните песни, където присъства и плуването, традиционно са силно хиперболизирани с цел да се покаже колко силна е българката.

Може да бъде направено обосновано предположение, че умението да се плува рядко присъства в бита на българина до Освобождението, като следствие от извода, че във фолклора появата на плуването винаги е свързано с чудо. А когато способността да се плува е налице в обществото, то причината за това най-често предполага местоположението на отседналост да в близост до водни площи, където изискванията на живота налагат на самоуките плувци (най-често рибари) да не се страхуват от водата.

2.2.2. Българският войник и плуването в българската войска 1913 – 1918 г.

Съществуват немалко показателни случки и спомени от фронта и периода между войните, свързани с отсъствието на плувни умения в българската сухопътна войска. Показателна е реакцията на войници, които по време на почивен ден от огъня на Балканската война за първи път стъпват на брега на Бяло море. Настават радост и огромна изненада от срещата с водната шир на героите от 28-и пехотен Стремски полк, когато през есента на 1912 г. отиват до плажа на Мраморно море в околностите на гр. Родосто. Някои войници с часове седят и гледат вълните, само един влиза да поплува. Покъртителна е историята с удавянето на огромен брой войници и обикновени българи в Егейско море след Междусъюзническата война в лагера на гръцкия остров Трикери. Журналистът Владимир Сис успява да проникне там. В Трикери са прехвърляни само военнопленници и хора от териториите в Западна Тракия с компактно българско население, освободени от османско владичество в Балканската война и завладени от гърците в Междусъюзническата война. Сис написва книгата „Гробовете на Трикери“ (1914).

В боевете на Серетския фронт през Първата световна война в 53-ти пехотен полк има шест случая на удавяне при опит за разхлаждане на войници във водите на р. Бузю. Подобни нещастия се случват и в други полкове под командването на ген. Тодор Кантарджиев. Издадена е заповед за забрана на къпането в реки и вирове. Съществуват и истории, в които дори се разказва за застреляни български войници от командването заради отказ да изпълнят заповед по преминаване на преправа през р. Дунав, породен от страх от водата, но в хода на изследването не бяха потвърдени документално.

В края на XIX и в началото на XX век в българското общество липсват традиции за практикуване на плуването. Заключение може да бъде направено на база на следните изводи: умението, с малки изключения, не присъства в бита на българина и неговата поява в народните песни е свързвана с чудеса; плувното умение не е разпространено в българската сухопътна войска, участвала във войните в началото на XX век.

2.3. Предистория на организираното плуване в България 1878 – 1922 г.

2.3.1. Навлизане на съвременни форми на плуването

Първото организирано обучение по плуване след Освобождението има военно-приложен характер. Провежда се от новосформираните от руските войски Дунавска флотилия и Морска част в Русе през 1879 г. (**образование и възпитание**). С построяването на Централната минерална баня в София със закрит басейн 16,5/7 метра започва влиянието на основната социално-културна функция на плуването – **здраве и хигиена**, както и на характеристиката **социална достъпност**.

2.3.2. Плуването в Съюза на българските гимнастически дружества „Юнак“

2.3.2.1. СБГД „Юнак“ и неговата система за телесно възпитание

Промяна в отношението към физическото възпитание настъпва в годините от края на XIX и началото на XX век. Решаващо участие в този процес има дейността на Съюза на българските гимнастически дружества „Юнак“ наред с влиянието на бележити просветни дейци и политици, сред които Тодор Йончев и Георги Живков.

Най-важна е ролята на поканените от Министерството на просвещението и дошли през 1894 г. десет швейцарски учители по телесно възпитание, които първо разработват училищна програма по телесно възпитание. Швейцарците смятат, че за развитието на телесната култура са необходими и граждански дружества по гимнастика (телесно възпитание). Затова съдействат на Тодор Йончев, Панайот Белев и

на други учители за обособяване на дружества, които стават 23 до 1898 г. и се обединяват в СБГД „Юнак“. Спортът е ново социално явление в България и разностранната дейност на швейцарските учители поставя началото на неговото културно развитие. Те работят във всички области на телесната култура, но най-важното в началото е създаването на модерна, не само за България, образователна програма по телесно възпитание. Чужденците осъзнават необходимостта програмата да е съобразена с народностния характер и бит на българина и извършват проучване на родните нрави. С постигнатите резултати допълват в духа на юнашката идеология основните цели на училищната гимнастика, като правят и заемки от германската, швейцарската и чешката национални системи за телесно възпитание.

Най-сериозният принос на швейцарците към развитието на българската телесна култура се реализира в ролята им на обществени деятели на СБГД „Юнак“ – те са основна движеща сила не само в реформите на училищната програма по физическо възпитание, но създават и издават модерна методическа литература, в Съюза са водещи фигури в Техническата му комисия (на практика спортното ръководство), водят главатарски курсове за специалисти, подпомагат организационната дейност на дружествата по места. Юнашката система за телесно възпитание включва нравствено и телесно израстване и възпитание. Основната цел на гимнастиката е хармоничното развитие на личността, част от което са здравното и хигиенното възпитание, естетическо развитие, развитието на двигателните качества сила, похватност, издръжливост и др., изграждането на добродетели и любов към България, създаването на навици на системно спортуване.

Системата за телесно възпитание на Съюза „Юнак“ е добре структурирана, като включва: целите на съюза (разпространяване и развиване на гимнастиката и повишаване и укрепване на телесните и нравствени сили на народа), методически курсове за специалисти (едногодишни за главатари и тригодишни за учители), организиране на регионални и национални събори, изграждане на материална база, дружествена дейност, издателска дейност на периодика и методически ръководства. Изпълнението на всички елементи на системата формират СБГД „Юнак“ като организация за телесно, морално и духовно възпитание на младежта, а юнашките ценности са сбор от универсални морални качества на човешката личност, задължителни за хармоничното развитие на младите хора, съчетани с родолюбието в обществото на следосвободенска България.

2.3.2.2. Книжнина на СБГД „Юнак“ за плуването

Книжнината, създадена и издадена от членове на Съюза „Юнак“, установява две социално-културни функции на плуването като обществено явление: **образование и възпитание, популяризация и пропаганда.**

Списанията „Здраве и сила“ и „Главатар“ запознават и образоват обществото, като популяризират сред българите плуването и ползите от него. Двете уникални за България методики – „Пълно ръководство по гимнастика“ (1901) от Даниел Бланшу и Петър Големинов и „Плуването“ (1904) от Панайот Белев, са важни за практическата работа на телесното възпитание и образование. Публикациите на „Главатар“ издигат на по-високо равнище компетентността на обучението и превръщат изданието в мощен инструмент за квалификацията на учители и главатари. Двете ръководства отделят сериозно внимание на водното спасяване и поставят методическото начало на развитието и промените на животоспасяващата дейност като жалон за установяване на **военно-приложната функция** на плуването у нас като обществено явление.

2.3.2.3. Курсове на СБГД „Юнак“ за обучение на специалисти

Организирането на курсове за специалисти – главатари и учители, в устава на „Юнак“ от 1898 г. е сред основните средства за постигане целите на организацията. Първият главатарски курс от 31 юли до 15 август 1900 г. е ръководен от Панайот Белев, Даниел Бланшу и Луи Айер. Поискана е подкрепа от Министерството на народното просвещение, откъдето с *насърчително писмо обещава пълно съдействие занапред*. В програмата има теоретично разяснение за същността на гимнастиката - сборно понятие за всички телесни упражнения, занимания и т.нар. специални спортове на „Юнак“, сред които е и плуването. Водят се лекции по физиология, анатомия и първа помощ.

Главатарски курсове на „Юнак“ преди Първата световна война има през 1903, 1907, 1910, 1912 и 1914 г. Продължителността им е от две седмици до месец. Преподаватели са швейцарските учители. Средната бройка на курсистите е между 30 и 50, което означава, че „Юнак“ е подготвил поне 200 главатари до 1915 г. Междувременно Съюзът с подкрепата на МНП започва провеждането и на тригодишни курсове, началото на първия е предвидено за 1911 г., но е отложено за 1912 г. Курсът завършва през 1914 г., в него има и обучение по плуване в басейна на Централната баня в София.

Обобщение. Курсовете за обучение на специалисти – главатарски (1900, 1903, 1907, 1910, 1912 и 1914) и тригодишни (1912–1914, 1923–1925 и 1926–1928) са завършени от около 400 курсисти, преминали и обучение по плуване. Тази дейност на Съюза е ключова в разбирането за собствената му роля в обществото – да създава достойни българи, възпитавайки ги в патриотичен дух и добродетели. Установява се разпространение и влияние на функциите **здраве и хигиена и образование и възпитание**.

2.3.2.4. Обучение по плуване в гимнастически дружества в градове по р. Дунав и Черно море

Присъствие на плуването в програмите по телесно възпитание на СБГД „Юнак“ има още през 1899 г., когато е утвърдено в групата на специалните спортове. Заниманията с тях стават според желанията и възможностите за това на дружествата.

На 12 октомври 1894 г. в Русе се създава телодвижително дружество „Сокол“ с временен устав и със следните отдели: гимнастика, весларство (гребане), плуване, пързаляне и колоездене. Три месеца по-късно името се променя на „Горско пиле“ и в чл. 1 на вече редовния устав пише, че ще развива между членовете си *любовта към телесните упражнения, весларството, плаването, къпането, яздене велосипед и пързаляне*. През 1895 г. към „Горско пиле“ вече има обучение по плуване в р. Дунав, дружеството разполага с две лодки за разходки. През есента на 1898 г. организацията е преименувана отново – на „Юнак“, включва се в едноименния съюз, за главатар е избран швейцарецът Шарл Дюванел. На 12.11.1901 г. се създава нов отдел – *по плаване и спасяване по вода*, а пълното наименование е Русенско гимнастическо-плувателно дружество „Юнак“.

Има сведения, че през 1908 г. мичман Арnaudов води заниманията в Русе на плувната чета. В тях се включва плуване на къси и дълги разстояния, скокове и др.

Русенски плувци участват в документираната надпревара по плуване на 6 юли 1908 г. в р. Дунав край Силистра. Организатор е местното дружество „Доростолски юнак“, главатар на което по това време е Луи Айер. Дружеството отбелязва състезанието в отчета си. Освен юнаци от Силистра се включват плувци от Тутракан и Русе.

През 1907 г. е създадена плавателна чета към варненския „Черноморски юнак“ и *предстоят занимания* – това е описано в отчета за второто шестмесечие.

Дейността на гимнастическите дружества в градове по р. Дунав и Черно море

установява няколко социално-културни функции на системата на плуването. Водещите посоки на влиянието върху обществото чрез политиките на юнаците в Русе, Бургас и Варна, по-късно и в други градове, се изразяват чрез непознати до този момент за хората активности - демонстрации по плуване, първоначално обучение в умението, свързано с полезните **хигиенни и здравословни последиствия** от водните занимания и навлизането на **състезанията** с характер на надпревари и игри.

2.4. Други плувни събития до 1922 г.

Във Варна през 1915 г. се провежда състезание по плуване, гребане и с ветроходни лодки в Черно море. Всички те са част от програмата на „Първия морски празник, даден от чиновете на Флота на Негово Величество по случай на Възшествието на престола на Августейшия му шеф“ (Цар Фердинанд – б.а.) на 2 август 1915 г. в морската градина „Сан-Стефанска България“.

Таблица №3. Социално-културни промени в периода на предисторията на организираното плуване (1878–1922)

Социално-културни функции	Структура
Здраве и хигиена	СБГД „Юнак“, Столична община, Дунавска флотилия, Черноморски флот
Образование и възпитание	СБГД „Юнак“, Дунавска флотилия, Черноморски флот
Популяризация и пропаганда	СБГД „Юнак“
Спортно-състезателна функция	СБГД „Юнак“ (Силистра), Черноморски флот (Варна)
Военно-приложна функция	СБГД „Юнак“ (Русе), Дунавска флотилия, Черноморски флот
Социална достъпност	Столична община

В Таблица № 3 са представени установените в периода на предисторията на организираното плуване в Царство България (1878–1922) социално-културни функции на плуването като обществено явление. Техните проявления са резултат от дейността на четири институционализирани субекта: СБГД „Юнак“, Столичната община, Дунавската флотилия и Черноморския флот.

Разпространение на национално равнище се наблюдава при **популяризацията и пропагандата** на плуването и на неговото значение за здравето на човека и на културната му роля в развитото общество на Западна Европа. При останалите функ-

ции в този период действието е по-скоро локално, като само основната социална характеристика на плуването – **здраве и хигиена**, е установена като следствие от дейността и на четирите активни субекта през периода. Най-пълноценна и основополагаща е **образователната и възпитателна функция**, чието развитие е следствие от курсовете за специалисти на „Юнак“, а също така и от обученията по плуване в градове по поречието на Дунав и морското крайбрежие, както и методиките на Бланшу и Белев, разпространени също на национално равнище. **Военно-приложната функция** се установява от обученията по плуване в Дунавската флотилия и Черноморския флот и от дейността на „Юнак“ в Русе.

В периода е построена Централната минерална баня в София, която бързо се превръща с мощен фактор за засилване на **социалната достъпност** на гражданите до водата. Това става успоредно с каляване на организма и **здравословното и хигиенно** влияние като следствие от груповото ходене на баня, което се превръща в част от бита на все повече софиянци и катализира процеса на тяхната социализация.

2.5. Дейност на Българския народен морски сговор в периода на организираното плуване 1923 – 1930 г.

2.5.1. Идеология на Българския народен морски сговор

В основата на идеологията, с която се създава във Варна през 1920 г. БНМС като културно-просветна организация, е т. нар. българската морска идея. Атанас Панайотов характеризира социалния феномен: *Най-общо може да бъде определен като обществено-политически процес, изразен в непрекъснато взаимодействие между морската политика (генерирана и упражнявана от законодателната, съдебната и изпълнителната власт), материалната морска култура (морското стопанство и морската отбрана) и духовната морска култура (морски традиции, образователни и културни институции)* в „Българската морска идея“ (Варна, 2003).

Създаването на БНМС е израз на желанието на неговите учредители – повечето офицери от разформирования флот след 1919 г., да се пропагандира и реализира морската идея. Като нейното разпространение генерира широка обществена подкрепа на евентуални бъдещи действия на властите, които да доведат до развитие на всички обществени сфери, имащи отношение към морето. Най-важните инициативи на БНМС са лобиране за развитие на морското дело и морския (воден) спорт, участие в морския и речен транспорт и търговия, убеждаване на политиче-

ските партии и обществото за ползата от изграждане и модернизиране на пристанища, за законодателно уреждане със съседните държави на използването на Черно море и р. Дунав, т.нар. побългаряване на черноморските ни брегове, регулиране на риболова и солопроизводството. БНМС създава Морския музей във Варна, Институт за изучаване на морето и др.

2.5.2. Създаване на БНМС и на Морския спортен легион във Варна 1920 – 1923 г.

Във Варна през 1923 г. вече с официализирана национална, обществена, надпартийна и морска организация, която проповядва ясно изразена философия за всеобхватно популяризиране, налагане и развиване на българската морска идея, както и с наличието на Морски спортен легион, започва периодът на организираното развитие на българското плуване. Предстои БНМС да се превърне в най-важната организация за разпространение на плуването в България до 1944 г. Така с основаването на Сговора и Морския спортен легион във Варна в уставите им се формира основата на дейностите, които по-късно през периода ще влияят чрез две от функциите на плуването върху обществото – **пропаганда и спорт и състезания**.

2.5.3. Книжнина за плуването и дейност за неговото развитие на БНМС в периода на организираното плуване 1923 – 1930 г.

Печатното слово е сред най-силните оръжия, заедно с беседите и сказките, в пропагандния арсенал на БНМС. С издаването на списанията „Морска библиотека“ и „Морски сговор“ **популяризацията и пропагандата** стават най-влиятелните върху обществото дейности на културно-просветната организация БНМС.

След Морския спортен легион във Варна, който се влива с Морския сговор, през 1924 г. са създадени още три легиона – морски в Бургас и речни в Русе и Велико Търново. На 19 август 1924 г. край Бургас се провежда първото състезание по плуване, скокове и гребане, организирано от БНМС. Участват легиони от Варна, Бургас и Русе. През 1925 г. се формират нови два легиона и Сговорът разполага с по две *спортни ядра* на Черно море – Варна и Бургас, на р. Дунав – Русе и Видин, и във вътрешността на страната – Велико Търново (р. Янтра) и Пловдив (р. Марица). Същата 1925 г. влиза в сила Правилник за морските и речни легиони на БНМС, организацията си поставя цел да развива редица водни спортове: плуване, водна топка, гребане, ветроходство и др.

През 1927 г. Морският сговор, съвместно с МНП, слага началото на поредица от летни курсове за инструктори по плуване, които се провеждат във Варна (1927, 1928, 1929, 1930, 1931 и 1938 г.) в които обучените инструктори са общо над 150.

През 1927 и 1928 г. край Варна се възобновяват състезанията между морските части. Участват моряци от Морската полицейска служба и Морската учебна част – наследници на Черноморския флот. Дисциплините са спортни и военно-приложни: плуване, гребане, водно спасяване и др.

Град Пловдив през лятото на 1929 г. получава нови придобивки за водния спорт – модерните речни бани на р. Марица и обновеното езеро в градината „Цар Симеон“. Отворена е за експлоатация впечатляващата база „Първа българска лятна къпалня и училище по плуване“ на десния бряг на Марица с плаж и два басейна 25 на 12,5 м. Изграждането е инициатива на „Инж. Даракчиев и сие“, подкрепено от местния клон на БНМС. Същия ден е открито и езерото – ремонтирано, пригодено за спорт и наводнено от Пловдивския клон на БНМС (**социална достъпност**).

С края на 1930 г. приключва периодът на организираното плуване. За БНМС водният спорт е мощно средство за разпространение на основните цели в народополезната му дейност, следствие от която е установяването на **пропагандната функция** на плуването. За 8 години са създадени спортни легиони във Варна, Бургас, Русе, Видин, Велико Търново, Пловдив и Лом. Членовете им в средата на 1930 г. са около 450, всички издържали изпит по плуване и повечето участвали в общобългарски състезания (Бургас 1924, Русе 1925, Варна 1926, Видин 1927, Варна 1928, Варна 1929 и Лом 1930), което представлява разпространение и влияние в по-голямата част от страната на **спортно-състезателната функция** на плуването в обществото.

С построяването в Пловдив на първите два открити басейна и с разширяването на морските летни колонии на клоновете се установява **социалната достъпност** като функция на плуването. На Черно море клонове на БНМС от 1924 г. построяват и организират детски летовища, голямата част от разходите са за сметка на ГУТ и на местните организации. Всяко лято лагеруват между 700 и 1000 деца. Състезанията в Русе, Видин и Лом се превръщат в масови патриотични празници, протичат при огромен интерес и са нагледно доказателство за жизнеността на морската идея и привлекателността на водния спорт. Организиран са поне още 20 други състезания, половината във Варна – на легионите, на морските части по плуване, гребане и спасяване във вода, което установява **военно-приложната функция**.

Таблица № 4. Социално-културни промени в периода на организираното плуване (1923 – 1930)

Социално-културни функции	Структури
Здраве и хигиена	БНМС, СБГД „Юнак“, Общини София и Варна, Черноморски флот, Дунавска флотилия; общини - Бургас, Русе, Пловдив, Ямбол, Велико Търново, Видин, Лом, Свищов, Враца
Образование и възпитание	МНП, БНМС, СБГД „Юнак“, БНСФ, Дунавска флотилия, Черноморски флот
Популяризация и пропаганда	БНМС, СБГД „Юнак“
Спортно-състезателна функция	БНМС, СБГД „Юнак“, София, Варна, Бургас, Русе, Пловдив, Велико Търново, Видин, Лом, Ямбол, Черноморски флот
Военно-приложна функция	БНМС, Община Варна, Черноморски флот, Дунавска флотилия
Социална достъпност	БНМС, София, Пловдив, Варна, Русе, Лом, Велико Търново, Созопол, Видин, Враца

Представени в *Таблица № 4* са установените в периода на организираното плуване (1878 – 1922) социално-културни функции на плуването като обществено явление. Техните промени са резултат от дейността на шест институционализирани субекта: БНМС, СБГД „Юнак“, Общините на София и Варна, Дунавската флотилия и Черноморския флот и на 9 общини. Отделни функции се проявяват в различни градове, най-често резултат от активности на местните клонове на БНМС, понякога и на спортни клубове, членове на БНСФ, която няма дейност по развиване на плуването.

Основната социално-културна функция на плуването – **здравното и хигиенно влияние**, получава най-голям обхват из страната, което личи от таблицата. Това е логично, защото водещият показател за анализ при нея (физически и/или рекреационни занимания във водна среда) се разпростира като влияние навсякъде, където се практикува плуване, независимо от характера на различните дейности.

Образованието и възпитанието е концентрирано в БНМС (курсове за инструктори) и СБГД „Юнак“ (тригодишни курсове за учители по телесно възпитание), като и двете организации са подкрепени в тази своя дейност от МНП. Обучението по **военно-приложно плуване** продължава в Дунавската флотилия и Черно-

морския флот, където се провеждат и състезания по военно-приложни дисциплини, включително и водно спасяване.

Установена е **спортно-състезателната функция**, за която заслугата основно е на БНМС – на централното ръководство за организацията на общобългарските първенства и на клоновете в градовете за надпреварите по места. Общият брой на състезанията за периода, проведени от Морския сговор, е около 30. Заедно с организирани от Съюза „Юнак“ (5), Черноморския флот (5) и клубове на БНСФ (5) общият брой на проявите по плуване със **спортно-състезателен характер** за периода е поне 45.

Изключително важната функция **социална достъпност** също вече се установява на значително повече места в страната. В София закритият басейн на Централната минерална баня трайно навлиза в градската култура и бита на столичани. Двата басейна в Пловдив и ремонтването на Цар-Симеоновото езеро за воден спорт и плуване, освен въздействие върху социалната достъпност влияят и върху развитието на **обучителната дейност**. Отдихът и спортуването на откритите бани – речни и морски, оформени най- често от клонове на Морския сговор по места, както и провеждането на летни ученически колонии (лагери) също от подразделения на БНМС, оформят пълноценния характер на **социалната достъпност** като функция на плуването в обществото през периода.

ТРЕТА ГЛАВА

„ПРОМЕНИ В ПЛУВАНЕТО И ПЛУВНИТЕ СПОРТОВЕ В ПЕРИОДА 1931 – 1944“

3.1. Начало на спортното плуване в България

3.1.1. Построяване на басейн „Диана“ в София през 1931 г.

На 21 ноември 1930 г. общото събрание на БОК решава да организира през 1931 г. Общобалкански турнир – Балканиада, с участието на Албания, България, Гърция, Румъния, Турция и Югославия по спортовете футбол, гимнастика, фехтовка, конен спорт, мотоциклетизъм и колоездене. По-късно гимнастиката отпада, но се появява възможност да се добавят плуването и скоковете по желание на Румъния, Гърция и Югославия. Така отговорността за селекцията и подготовката на българския отбор пада върху БНМС, който има решаваща роля и в организацията на стартовете.

Изненадващо през месец април 1931 г. се появява възможност спешно да бъде построен басейн в София. Проектът е одобрен от БОК, изготвен е със съдействието на германския инж. Марк и е включен в програмата на Строителната комисия към комитетата. Басейнът ще е до стадиона на „АС 23“ в Борисовата градина с размери 50 на 18 м, дълбочина от 1,50 до 5 м, с кула за скокове и трибуни за 1000 души. Средствата ще бъдат осигурени от БОК, от дарения и такси.

След по-малко от месец група журналисти обаче са поканени да посетят и разгледат напредъка на строежа на модерния басейн в спортен парк „Диана“ зад Борисовата градина и Семинарията. С изненада констатираат, че българското дружество „Диана“ вече е изградило изцяло от армиран бетон впечатляващ басейн с дължина 80 и ширина 20 м. Дълбочината от едната страна е 80 см, като постепенно се увеличава, за да достигне до 4,50 м в другия край, където е кулата за скокове от 3, 5 и 10 м. Към големия басейн е пристроен и детски – 20 на 20 метра и дълбок 80 см.

Плановите на БОК за нов басейн са прекратени, следва официално потвърждение, че „Диана“ ще приеме състезанията по плуване и скокове на Балканиадата. За преграждане и оформяне на 50 метра дължина е изработен *дървен мост* на по-дългия басейн. На 19.07.1931 г. на откриването на комплекса е първото състезание по правилата на ФИНА на 50-метров басейн у нас. Организатори са БНМС – София, чийто ръководител е Иван Селвелиев – главен редактор на в. „Спорт“, и собствениците на „Диана“.

3.1.2. Балканиада по плуване и скокове в София на 28 – 29 септември 1931 г.

На общобългарските състезания по воден спорт на БНМС в Русе на 22 – 23 август 1931 г. са избрани най-добрите плувци, които да сформират разширен национален от-

бор. На 3, 5 и 7 септември 1931 г. на „Диана“ са квалификациите, в които участват 60 спортисти от Варна, Бургас, Лом, Видин, Русе, Пловдив и София. От които след това 28 състезатели провеждат триседмична подготовка в София под ръководството на инж. Г. Даракчиев. Състезанията от Балканиадата по плуване и скокове във вода с общо класиране са само между отборите на България и Гърция и преминават при огромен зрителски интерес на 28 – 29.09.1931 г. Продадени са над 1000 билета. Победата е за отбора на Гърция.

Обобщение. Построяването на басейн „Диана“ е изключително важно събитие за развитието на плуването и плувните спортове в София и в България. Наличието на модерен спортен парк в *суха София* установява социално-културната функция на плуването като обществено явление - **социална достъпност**. Налице е и **спортно-състезателната функция** с първите стартове в България по правилата на ФИНА на 50-метров басейн. Плуването бързо да навлиза в бита на гражданите на столицата – като полезно занимание и непознато досега спортно умение за обществото и като интересен и привлекателен спорт. Отдыхът на слънчеви бани (около басейна има пясък, докаран от морето), придружен с къпане и плуване на открито в спортен парк „Диана“ се харесва на все повече софиянци. Това рязко засилва влиянието на **здравната и хигиенна функция** в града, която до този момент оказва своето благотворно влияние върху обществото целогодишно, но само в закрития басейн на Централната минерална баня. Функцията **социална достъпност** получава сериозно разпространение в страната с обособените речните бани в Лом, Велико Търново и Русе и с басейна в Горна Джумая.

3.2. Развитие на спортното плуване 1932 – 1944 г.

3.2.1. Създаване на Комитет за воден спорт към СОСО през 1932 г.

Месец след Балканиадата в столицата само за седмица са създадени първите две плувни секции към съществуващи универсални спортни клубове – в „Левски“ и „АС 23“. До края на годината „Левски“ организира курс по плуване с 20 участници в закрития басейн на Софийската минерална баня, воден от Стефан Меншик. Включват се начинаещи и напреднали плувци. Цяла зима вървят редовни тренировки на „Левски“ и „АС 23“ в басейна на банята. През м. август 1932 г. от 6 универсални спортни клуба към Софийската окръжна спортна област (член на БНСФ) е създаден Комитет за воден спорт.

3.2.2. Приемане на БНМС за член на ФИНА през 1933 г.

Наред с основната **функция здраве и хигиена**, която продължава да засилва разпространението си сред столичани, възход бележи и спортно-състезателната

функция, като броят на надпреварите (по правилата на ФИНА) след приемането на БНМС за член на международната организация през 1933 г., се увеличава бързо.

От действията на двете организации в София – БНМС и БНСФ, се получава разграничение в направленията, по които работят. За националната федерация развиването на спортното плуване, водната топка и скоковете за постигане на спортни резултати е водещата цел. БНМС обръща внимание на спортното плуване, но акцентира върху обучителната дейност и курсовете за специалисти. За Сговора плуването става основно средство за постигане на патриотичните му цели чрез набиране на членове.

3.2.3. Книжнина за плувните спортове

Заедно с в „Спорт“ големите политически ежедневници имат добри спортни рубрики и плуването също е отразявано редовно, най-вече в „Заря“, „Зора“ и „Утро“ (**издаване на периодика – популяризация и пропаганда**).

Сп. „Морски сговор“ рязко засилва материалите за спортното плуване, скоковете, гребането и водното спасяване. Също така репортажи от надпреварите на БНМС и флота – за общобългарски първенства и за състезанията между морските и полицейските части (**военно-приложна функция**), представя започналата мащабната дейност на организацията по построяването на басейни из цялата страна (**социална достъпност**).

През 1934 г. излиза методиката „Техника на водния спорт“ на Стефан Меншик. Книгата е от поредицата „Библиотека на спортен вестник „Левски“, който е близък до клуба, но е частно издание (**методическа литература – образование и възпитание**).

Врх в книжнината за плувните спортове до 1944 г. е „Плуване и плувен спорт“ (1937 г.) с автор Емануил Атанасов-Емата, издание на Софийския клон на БНМС. Книгата всеобхватно представя всичко за плуването през годините в света и у нас. Предговорът на проф. Стефан Консулов набляга върху необходимостта от популяризиране на морската идея, като важна част от процеса е развитието на плуването.

Разпространението на периодиката и на методическата литература е на национално равнище, като специално двете книги, излезли през периода, са на много високо ниво. Всичко това характеризира още по-силното влияние на дейностите, основно на БНМС, както и на издателите на ежедневниците и на в. „Спорт“, върху социално-културните функции на плуването и промените, които те оказват в българското общество в областите **популяризация и пропаганда, образование и възпитание**.

3.2.4. Взаимоотношения и дейност на БНМС и БНСФ и тяхното отражение върху развитието на спортното плуване 1933 – 1941 г.

За периода състезания на БНМС са поне 140, на СОСО – 60 в София. Като се добавят близо 30-те състезания на Сговора от 1923–1930 общият брой за БНМС става над 170. Регионалните и клубните надпревари за времето до 1930 г. в БНСФ са около 20 и на „Юнак“ поне 10. Така се стига до реалистичната цифра от най-малко 260 състезания по плуване в периода от началото на 20-те години до средата на 1942 г., когато от БНСФ се създава Българския плувен съюз на базата само на опита и клубовете от СОСО.

Таблица № 7. Общобългарски състезания на БНМС

Година	Град	Място на провеждане
1924 г.	Бургас	Черно море
1925 г.	Русе	р. Дунав
1926 г.	Варна	Черно море
1927 г.	Видин	р. Дунав
1928 г.	Варна	Черно море
1929 г.	Варна	Черно море
1930 г.	Лом	р. Дунав
1931 г.	Русе	обособен басейн 50 м в р. Дунав
1932 г.	Бургас	обособен басейн 50 м в пристанището
1933 г.	Варна	обособен басейн 50 м в пристанището
1934 г.	София	басейн „Диана“, 50 м
1937 г.	Ямбол	Градски басейн 20 на 30 м
1938 г.	Лъджене	Минерален басейн 50 м
1939 г.	Лъджене	Минерален басейн 50 м
1940 г.	Перник	Градски басейн 50 м
1941 г.	София	басейн „Диана“ 50 м

Налице е масово разпространение в национален мащаб на шестте социално-културни функции на плуването и плувните спортове в страната през изследвания период, които са следствие на дейността на БНМС и БНСФ (СОСО). Увеличава се броят на основните субекти, които развиват плуването (вече са 18) и социалните му характеристики и съответно културните промени обществото са резултат от тяхната дейност.

3.2.5. Строеж на басейни

След 1932 г. процесът по строеж на басейни се засилва благодарение на усилията на БНМС (логистични, организационни, финансови и лобистки за нормативната уредба), общините, частници и държавата. През 1942 г. България вече е най-развитата страна в това отношение в региона след Румъния, а комплексите „Княгиня Мария Луиза“ в София и в с. Лъджене са над средното европейско равнище.

Таблица № 8. Басейни в Царство България до 1944 г.

Год.	Място	Басейн	Размери
1913	София	Централна минерална баня (закрит)*	16,5/7 м
1929	Пловдив	„Първа българска лятна къпалня“***	два по 25/12,5 м
1931	София	„Диана“ (кула за скокове)***	80/20 м (преграден 50/20)
1931	Пазарджик	„Свобода“*	20/13,5 м (удължен 50/13,5)
1932	Горна Джумая	Горна Джумая+	40/20 м (преграден 33/20)
1932	София	Павлово (кула за скокове)***	25/12,5 м
1933	София	Бояна***	25/12,5 м
1933	с. Владиславци, Годечко**		12,5/6 м
1933	с. Цар Аспарухово, Старозагорско**		10/5 м
1933	с. Трекляно, Кюстендилско**		10/5 м
1934	Русе	„Баничките“ (плаващ)***	10/6 м
1934	с. Кумарица, Софийско**		10/5 м
1935	с. Поповци, Старозагорско**		10/5 м
1935	с. Мирково, Пирдопско**		10/5 м
1935	с. Бяла, Варненско**		10/5 м
1935	Стара Загора	„Мебел бад“+	50/20 м
1935	Пещера	Пещера+	25/10 м
1935	Ямбол	Ямбол+	30/20 м
1935	Казанлък	Казанлък+	25/12,5 м
1935	Лом	Лом+	33,3/25 м
1935	Асеновград	Асеновград+	120/30 м
1935	Сливен	Сливен+	25/12,5 м
1935	Садово	Садово+	20/12,5 м
1935	Разград	Осма конна жандармерийска група++	30/20 м
1936	Търговище	Търговище+	25/12,5 м
1936	Ловеч	Ловеч+	25/12,5 м
1936	Петрич	Петрич+	20/10 м
1937	Пловдив	„Парк бад“*	50/20 м
1937	Бургас	Морски сговор (в пристанището)+	50/20 м
1937	Варна	Пристанището+	50/15 м
1937	с. Лъджене	Минерален басейн*	50/25 м
1937	Перник	Мини „Перник“ (кула за скокове)+	50/25 м
1937	Самоков	„Ловен парк“***	25/12,5 м
1937	Бяла Слатина	Бяла Слатина+	20/10 м
1937	Враца	„Лидо-Венеция“+	25/12,5 м
1937	с. Царева ливада, Дряновско (кула за скокове)*		20/10 м
1937	с. Владиславци, Царибродско**		10/5 м
1939	София	„Княгиня Мария Луиза“ (кула скокове)*	50/25 м
1940	Плевен	Кайлъка +	25/12,5 м
1940	Свищов	Свищов+	25/12,5 м
1940	Русе	Русе+	25/12,5 м
1940	Габрово	Габрово+	25/12,5 м
1940	Шумен	Шумен+	25/12,5 м
1942	София	„Княз Симеон Търновски“*	50/25 м

+ Построен/иницииран от Български народен морски сговор (22 на брой).

++ Построен от Жандармерията (1), която е структура на МВРНЗ и е към полицейските сили.

* Построен от съответната община (7).

** Малък басейн (баня), построен от МОСПБ (8).

*** Частна инициатива (7).

Забележка: Списъкът с 37 басейна и 8 малки басейна (бани) по селата е непълен поради липса на данни. Според официалния отчет на БНСФ (БПС) от 1943 г. броят само на басейните в Царство България е над 50. По данни от БНМС поне 25 от тях са построени/инициирани от Морския сговор, основно от клоновете му на общински парцели.

3.2.6. Плуването в дейността на СБГД „Юнак“ 1931–1944 г.

3.2.7. Създаване на Българския плувен съюз, планове и дейност 1942–1944 г.

Таблица № 9. Състезания по плуване в Царство България до 1944 г.

Организатор	Брой
1908–1930 г.	
СБГД „Юнак“	5
Военноморски флот	5
БНМС	30
Други	5
Общо	45
1931-1941 г.	
БНМС	140
СОСО	60
БНСФ	30
СБГД „Юнак“	10
Военноморски флот	10
Военни състезания	10
Общо	260
1942-1944 г.	
Български плувен съюз	80
Военноморски флот	5
Военни състезания	10
„Бранник“	10
БНМС	10
СБГД „Юнак“	5
Общо	120
За 1908–1944 г.	425

Забележка. Поради липса на официална статистика данните са резултат от проучванията в този труд и е възможно да са непълни.

3.2.8. Други плувни спортове

През периода водната топка и скоковете във вода установяват следните социално-културни функции в обществото: **здраве и хигиена и спортно-състезателна функция.**

3.3. Начало на академичното обучение по воден спорт в Държавното висше учи-лище по телесно възпитание през 1942 г.

Началото на академичното обучение по водни спортове в ДВУТВ (предшественик на НСА) установява социално-културните функции **образование, възпитание и здраве и хигиена** на плуването и водните спортове като обществено явление.

Таблица № 10. Клонове на БНМС, които развиват плуването, и клубове в БНСФ с плувни секции, в периода на спортното плуване 1931-1944 г.

Град	БНМС	БНСФ
Асеновград	Клон Асеновград (басейн*)	-
Битоля	-	„Свобода“
Бургас	Клон Бургас (басейн*)	„Левски“, „Черноморец“
Бяла Слатина	Клон Бяла Слатина (басейн*)	-
София	Клон София (басейни – 6 бр.), Плувни чети в 15 училища	„Левски“, „АС 23“, „Ботев“, „Славия“, „Спортклуб“, „Акоах“, „Шипка“ „Полет“ (Малашевци)
В. Търново	Клон Велико Търново	-
Варна	Варненски клон (басейн*)	„Владислав“
Видин	Клон Видин	„Бдин“
Враца	Клон Враца (басейн*)	-
Габрово	Клон Габрово (басейн*)	„Орловец“
Г. Джумая	Клон Горна Джумая (басейн*)	-
Казанлък	Клон Казанлък (басейн*)	-
Кавала	-	„Кавала“
Лом	Клон Лом (басейн*)	„Левски“
Ловеч	Клон Ловеч (басейн*)	-
с. Лъджене	Клон Лъджене (басейн*)	-
Охрид	Клон Охрид	„Охрид“
Пазарджик	Клон Пазарджик (басейн)	„Бенковски“
Петрич	Клон Петрич (басейн*)	-
Перник	Клон Перник (басейн*)	„Кракра“ („Миньор“)
Пещера	Клон Пещера (басейн*)	-
Плевен	Клон Плевен (басейн*)	-
Пловдив	Клон Пловдив (басейн – 3 бр.)	„Левски“
Русе	Клон Русе (басейн*)	„Динамо“
Созопол	Клон Созопол	-
Садово	Клон Садово (басейн*)	-
Свищов	Клон Свищов (басейн*)	„Дунав“
Сливен	Клон Сливен (басейн*)	-
Стара Загора	Клон Стара Загора (басейн*)	„Траяна“
Търговище	Клон Търговище (басейн*)	-
Шумен	Клон Шумен (басейн*)	„Хан Омуртаг“
Ямбол	Клон Ямбол (басейн*)	-

* Басейнът е построен/иницииран от БНМС

Забележка: Има данни, че БПС към БНСФ е формирал плувни секции в клубове в Скопие, Валадано, Струмица, Драма, но липсват данни за тяхна дейност.

Таблица № 11. Социално-културни промени в периода на спортното плуване и плуваните спортове (1931–1944)

Социално-културни функции	Структури
Здраве и хигиена	БНМС – 30 местни клона и БНСФ – 24 клуба (<i>вж. Таблица 10</i>), СБГД „Юнак“, МНП, СОСО, КВС, БПС, Дунавска флотилия, Черноморски флот, Българска армия, БОК, ССД „Академик“ при СУ, ДВУТВ, Морското на Н.В. училище, Съюз на моряците по гребане, ветроходство и плуване, Военното на Н.В. училище, „Бранник“, Полиция. Общини: София, Варна, Бургас, Русе, Видин, Лом, Пловдив, Велико Търново, Ямбол, Пазарджик (<i>с построените от тях морски и речни бани/плажове</i>).
Образование и възпитание	ДВУТВ, БНМС, СБГД „Юнак“, МНП, Дунавска флотилия, Черноморски флот, Българска армия, Военното на Н.В. училище, Морското на Н.В. училище, Съюз на моряците по гребане, ветроходство и плуване, Полиция.
Популяризация и пропаганда	БНМС, СБГД „Юнак“, в. „Спорт“, национални всекидневници.
Спортно-състезателна функция	БНМС, БНСФ, ЦКВС, БПС, СОСО, КВС, СБГД „Юнак“, „Бранник“, Дунавска флотилия, Черноморски флот, БОК, МНП, ССД „Академик“ при СУ, Морското на Н.В. училище, Съюз на моряците по гребане, ветроходство и плуване, Българска армия, Военното на Н.В. училище, Полиция
Военно-приложна функция – обучение и състезания по – военно-приложно плуване	Дунавска флотилия, Черноморски флот, Българска армия, Военното на Н.В. училище, Морското на Н.В. училище, Съюз на моряците по гребане, ветроходство и плуване, Полиция, БНМС, СБГД „Юнак“.
– животоспасяваща дейност	БНМС, общини: Варна, Бургас, Русе.
Социална достъпност – басейни	БНМС (поне 22 басейна), Общини: София (3), Пазарджик (1), Пловдив (1), Лъджене (1), Царева ливада (1); Жандармерия (1) Частна инициатива (7) – (<i>вж. Таблица № 8</i>).
– малки басейни – бани, в селата	МОСПБ (8)
– изградени морски и речни бани	БНМС и общини: Варна, Бургас, Русе, Видин, Лом, Пловдив, Ямбол, Велико Търново, Созопол.
– летни морски колонии за деца	Най-малко десет колонии със средно общо между 700 и 1000 летиращи ученици всяко лято

Забележка: От развитието на водната топка и скоковете се установяват **здраве и хигиена, образование и възпитание и спортно-състезателна функция.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В хода на научното изследване, базирано на фактологическо проучване на първични и вторични исторически източници и на изпълнение на набелязаните изследователски задачи, анализиране и верификация на резултатите, възстановка на отделни исторически събития и експертна оценка, се потвърди формулираната хипотеза:

В изследвания период системата на плуването чрез своите социално-културни функции установява многостранно и благотворно влияние върху българското общество. Навлизането на плуването в страната от началото на XX век започва при отсъствие на традиции, дистанцирано отношение на населението към плувното умение, липса на специалисти и материална база (басейни). За по-малко от половин век до 1944 г. плуването като специфично занимание и спорт (както и плувните спортове след 1931 г.) разширява бързо значението си и навлиза в бита на българина с различни по характер дейности, които оказват положително въздействие върху културата на обществото. Налице е обосновано предположение, че повечето от тези дейности са част от широкия обхват на политиките на организациите, които развиват плуването и плувните спортове в България до 1944 г.

След Освобождението през 1878 г. плуването е табу за хората. Населението се плаши от водата, като цяло българският народ има недоразвита култура в областта на плуването. Първо в СБГД „Юнак“ се забелязва силната спойка между идеала на спорта в България, насочен към хармоничното развитие на личността, и социално-културната функция за развитието на спорта (в частност и на плуването) в организационно и състезателно отношение. На практика „Юнак“ подготвя морала на всеки младеж да търси хармоничното развитие по европейски културен модел и плуването (не само) започва да го формира и предоставя на отделната личност. Това влияние на съюза се генерира чрез курсовете за специалисти, образователната методика, популяризаторската книжнина и обучението по плуване в дружествата в градовете край р. Дунав и Черно море.

Българският народен морски сговор формира своите млади членове чрез популяризиране на патриотичната морска идея, която цели просперитет на България чрез използване на всички възможности на морето, реките и водните граници на страната. Развитието на водния спорт, най-вече на плуването и гребането, е част от тази идеология и средство за постигане на общонационалните цели на БНМС, който залага на масовизирането на умението да се плува чрез обучение, строеж на басейни и организиране на морски лагери за подрастващи. А състезанията на Морския сговор се прев-

ръщат в патриотични празници. При Българската национална спортна федерация постигането на добри спортни резултати в плуването, водната топка и скоковете е основна цел на организацията.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Извод 1. Трите обществени патриотични организации – СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ, които основно развиват плуването в изследвания период, го извършват поотделно и по-рядко чрез съвместни действия. Независимо от това плувните умения и физическите занимания във водна среда чрез пропагандата, обучението, спортната, здравната, военно-приложната и социалната си функции, установени от различните им политики, постъпателно формират и разширяват радикални и дори драматични социални промени. Така на практика „Юнак“ и БНМС създават нови културни стандарти в отношението на българското общество към водата и плуването.

Извод 2. Особено впечатляваща е бързо растящата популярност на плуването през 30-те години на XX век, когато процесът съвпада с общия напредък на страната в този период. Влиянието на плувните спортове и състезанията разширяват здравния и патриотичния аспект във възпитанието на подрастващите в страната, като това навлизане е особено силно сред образованите млади хора в София и големите градове и сред част от жените. Състезателното начало представлява качествено ново културно равнище на плуването. След периодите на предисторията и на организираното плуване с надпревари в открити водни площи то достига връх в развитието си до 1944 г. в периода на плувните спортове, когато се провежда в басейни и по международно стандартизирани правила.

Извод 3. В началото на 40-те години на XX век плуването, баните и рекреацията във вода окончателно навлизат в бита на много българи чрез дейността на внушителна група от 18 институционализирани субекта в София, в по-големите градове, във войската и флота. Социалните нужди на обществото намират израз в засилената активност по отношение строежа на басейни и на бани в по-малките населени места, който в обществените и икономически условия в страната представлява социално-културен феномен. Водещата роля в този процес е на БНМС, държавата, общините и бизнеса.

Извод 4. Както и в Европа, еволюцията на плувния спорт в България се превръща в един от показателите за равнището на културното развитие на обществото. Процесът се развива от Освобождението до 1944 г. Тогава с бързи темпове страната успява в го-

ляма степен да навакса и свежда до едно десетилетие изоставането си с един век в началото на XX век в областта на плуването спрямо държавите в Западна Европа. Водещият фактор в този процес е духовната революция в българското общество след Освобождението, предизвикала ефективна народополезна дейност и бурно развитие във всички сфери. В спорта най-важната предпоставка за този напредък е проявеният културен героизъм, който катализира широкия спектър от политики на СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ. Сред тях са и дейностите по развитие на плуването и плувните спортове. След 1944 г. тези заслуги и постижения са изтрети от народната памет с претопяването и разформироването на трите организации.

Въпреки историческия, а не приложен, характер на настоящето изследване, могат да бъдат обособени следните препоръки:

Препоръка 1. Подобни изследвания при определени условия и достатъчно широка популяризация на резултатите от тях могат да се превърнат в добра основа за начало на завръщането на част от автентичните морални характеристики и стойности в българския спорт. Които са демонстрирани от деятелите на СБГД „Юнак“, БНМС и БНСФ: родолюбие, всеотдайност към националните каузи, дисциплина, уважение на доказани авторитети, отсъствие на комерсиални цели. За съжаление комерсиализмът в съвременния обществен контекст е водещ мотив при осъществяването на все повече организирани спортни дейности не само в професионалния спорт, но и при аматьорите и подрастващите.

Препоръка 2. Действията на БНМС са показателни как културно-просветна обществена организация успява да построи/инициира изграждането на 25 басейна из цялата страна. Този процес и резултатите от него могат да бъдат успешно използвани като вдъхновяващ пример за актуалните спортни ръководители, че е напълно възможно с добра организация, целеустременост, всеотдайност и относителна безкористност да бъдат постигнати впечатляващи резултати във всички аспекти на общественополезната им работа.

Препоръка 3. Поради настъпилите военни времена БНМС не успява да доведе до успешен край лобирането си за създаване и приемане на Закон за строежа на басейни в България. Тази цел би могла да се превърне в обществена задача на федерациите, които развиват плувните спортове у нас (БФПС и БФВТ), по въвеждане на задължителни държавни регулации за спазване на актуалните международни стандарти и практики при бъдещо изграждане на спортни басейни в страната.

Приложение № 1. Най-важни събития в плуването в Царство България до 1944 г.

80-те години на XIX в. 1901 и 1904 г.	Русе Кюстендил Габрово	Организирано обучение по плуване Първи методики: в „Пълно ръководство по гимнастика“ и „Плаването“	Дунавски флот Даниел Бланшу, Панайот Белев
6 юли 1908 г. 13 май 1913 г.	Силистра София	Първо състезание по плуване в р. Дунав Откриване на Централна минерална баня, в която по-късно е обособен закрит басейн 16,5/7 м	„Доростолски Юнак“ Община София
1912–1914 г.	София	Първи тригодишен курс за специалисти (учители, главатари) с включено плуване	„Юнак“, МНП
2 август 1915 г. 19 август 1924 г. 29 август 1925 г.	Варна Бургас Русе	Първо състезание по плуване в Черно море Първо състезание по плуване на БНМС Надпревара по плуване за деца (част от състезание по време на II събор на БНМС)	Първи морски празник БНМС БНМС
1923–1928 г.	Варна	Два тригодишни курса за специалисти (учители, главатари) с включено плуване	„Юнак“, МНП
1927–1931, 1938 г. 17 август 1928 г. 19 юли 1931 г.	Варна Варна София	6 едномесечни курса за инструктори Първо състезание по водно спасяване Откриване на „Диана“, първо състезание по правила на ФИНА и първи рекорди	БНМС, МНП БНМС, Морски флот БНМС
29 септември 1931 г.	София, „Диана“	Първо международно състезание по правила на ФИНА (50 м)	Балканиада, БОК и БНМС
27 август 1932 г. 1 ноември 1933 г.	София Лозана	Създаване на Комитет по воден спорт България е приета за член на ФИНА	СОСО, БНСФ БНМС
1933–1935 г.	София, Мин. баня	Тригодишен курс за треньори по плуване	БНМС, МНП
13 май 1934 г. 11-14 юли 1935 г.	София София	Състезание по плуване за жени Първо състезание по плуване в рамките на Национален юнашки събор (VIII събор)	БНМС „Юнак“
24 август 1935 г.	Варна	Рекорд по дълго плуване – 18 км за 5 часа и 50 минути	Владимир Юрдакиев и БНМС
7-8 септември 1935 г. Август 1935 г.	София Румъния	Първи държавен шампионат по плуване Първо гостуване зад граница	БНСФ, басейн „Диана“ „АС 23“, Румъния
11 август 1935 г. 6 септември 1936 г. 25 юли 1937 г.	Варна Бургас с. Лъджене	Първи маратон Галата – Варна Първи маратон о. Св. Анастасия – Моста Откриване на първия 50-метров минерален басейн в Европа	вероятно БНМС БНМС Община Лъджене
16 януари 1938 г.	с. Лъджене	Първи зимни състезания на открито в Европа по правилата на ФИНА (50 м)	БНМС
6 юли 1939 г.	София	Откриване на плувен комплекс „Мария Луиза“, който е най-модерният на Балканите	Столична община
8 септември 1940 г. 3 юни 1942 г.	Перник София	Последно XIV общобългарско първенство Създаване на Български плувен съюз, начало на модерна организация на спортното плуване	БНМС БНСФ
Септември 1942 г.	София	Начало на академично обучение на специалисти по плуване	Държавно висше училище за телесно възпитание
26-27 септември 1942 г. 18-19 септември 1943 г.	София София	Втори държавен шампионат по плуване Трети държавен шампионат по плуване	БПС, б. „Мария Луиза“ БПС, б. „Мария Луиза“
1908–1944 г.	цялата страна	Поне 425 състезания по плуване	„Юнак“, БНМС, СОСО, БНСФ, БПС и др.
До 1944 г.	цялата страна	Над 50 басейна, 10 от тях 50-метрови и 1 закрит	Общини, БНМС и частни инициативи

* Подчертаните събития и факти са принос на дисертацията към историографията на плуването в България

Приложение № 2. Рекорди по плуване в Царство България до 1944 г.

Приложение № 3. Срещи по водна топка на български отбори 1932 – 1944 г.

Приложение № 4. Снимки и илюстрации

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ В РЕФЕРИРАНИ ИЗДАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. **Кръстев, Н.** Неизвестната заслуга на Българския народен морски сговор за началото на плувния спорт в България през 1931 г. в: Стопанско управление, ISSN 2738-7399. София 2025, год. VI, бр. 1, с. 102–114.
2. **Кръстев, Н., Донеv, Й.** Началото на спорта водна топка в България (1932–1944). в.: Спорт и наука, ISSN 1310-3393. София 2024, бр. 3–4, с. 195–208.
3. **Кръстев, Н.** Неизвестни факти за първото републиканско първенство по водна топка за мъже през 1949 г. в.: Сборник с доклади на XV Международна научна конференция „Съвременни тенденции на физическото възпитание и спорта“ на Департамента по спорт на СУ „Св. Климент Охридски“, проведена на 18.11.2023 г., ISSN 1314-2275. София 2024, с. 313–320.
4. **Кръстев, Н.** Неизвестните първи републикански първенства по дълго плуване (1949– 1951). в: Годишник на Национална спортна академия „Васил Левски“, ISSN 2682-9908. София 2024, кн. 2, с. 153–159.